

նարհիլը՝ անցքի կամուրջ մը կազմելու համար, այնքան յայտնի չէ, Վերջը սակայն պատմողը կ'ըսէ. «Եւ (եւ Յովսիմոս) կացի անդ մինչև լցաւ ամ մի և եհաս ժամանակ ծով և ծառն կալ համարուել զմիմեանս»։ Դարձեալ նոյն խորագրու թեան մէջ յԱթէնս գումարուած ժողովին մէջ կը նախագուշակուի Զոսիմոսի այն ուղեգիծը՝ զոր պիտի կատարէր, և ապա կ'ըսուի. Դու հոն պիտի բնակիս, այսինքն մեծ այն ծառին որ գետին ցոյնն է, մինչև որ ծառերը իրարու համարոյր տան»։

Զրոյցին պարունակած այս հնաւանդ տարրը եթէ կովկասի մէջ ծնունդ չէ առած կամ Պարսկաստանի, ինչպէս կարծես կը հաւատեն անոնք այն ընտանեաց՝ ուսկից զրոյցը սերիլ կու տայ Զոսիմոսի (Ուշակունեաց տունէն) և տեղն ալ՝ ուր կ'երթայ ինք ապաշխարելու (Սկիւթիա), սա սակայն իբր ամենաստոյգ կարելի է ընդունիլ որ զրոյցին պատմողը կամ մեկնիշը ծառերուն իրարու մերձենալն և գրար համարուելը նոյնացուցած է իր երկրին հեթանոսական հին աւանդութեան մը հետ։ Իրաւամբ ժողովրդական աւանդութեան համեմատ, օր. համար Համբարձման տօնին՝ Հայաստանի ինչ ինչ գաւառաց մէջ, փացած են հեթանոս ժամանակներէն հին սովորութիւններ. և բնութեան այդ ընդհանուր զարթոնքին՝ ժողովրդեան երեակայութիւնը ոգևորել կու տայ երկնքի, աստղերուն, և մանաւանդ ծառերուն և ծաղկանց, նոյնպէս անոնց զիրար ողջունել և խօսակցիլ՝ յայտնելու համար իրենց և իրենց մօտ բխող աղբիւրներուն բուծելու կարողութեան մասին ունեցած գաղտնիքները՝։

1. Հուս յեշև հարկ է Պոզուս Տեսնան այն կտորը, որ ծառերը կը ծոնն և կը խոնարհին այն մարդոց համար՝ որ քաղաք պիտի մտնեն, և ապա նորէն կը կանգնեն (James M. Rh. Texts and Studies. etc. Apocrypha Anecdota, Visio Pauli, էջ 24, Cambridge 1893)։

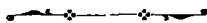
2. Մատիկեան, Գիցարանութեան տիեզերականութիւն, Եր, 2. Ա. 1920 էջ 148. Abeghian, Der armenische Volksglaube, Leipzig 1899, էջ 130.

3. Սարգիս. Հրատ. էջ 24, ստորերութիւն 9.

Նման մոգական վայրկենի մը մէջ է որ Զոսիմոս միայնակեացն ալ կ'անցնի երասնելեաց աշխարհը։

Ի վերջոյ եկեղեցապատկան խորհրդածութիւն մը. Զոսիմոս ճգնաւորը գետին քով պիտի հասնի, անցնելու համար եւրանելեաց աշխարհը՝ Դադկազարդի օրը (խմբ. B, ձեռ. Բ)՝, այսինքն այն օրը՝ յորում հայ եկեղեցին կը յիշատակէ հաւատացելոց խորհրդաւոր միութիւնն ի դրախտին. ծանօթութիւններ՝ որոնք իրենց արժէքն ունին այլաբանական մեկնութեան մէջ։

Ա. ՄԱՆՈՒԼԻ

ՈՒՂԱԳՐԱԿԱՆ

Լ.Դ.

ՄԻ՝ ԳՐԵՔ

ԱՐՆԱՓԱՄ, ԱՐՆՈՏ

ԱՅԼ ԳԵՅՈՒՄ

ԱՐԻՒՆԱՓԱՄ, ԱՐԻՒՆՈՏ

Օտար ապրանք մը, ներածուած մեր երկրին, մեր լեզուին մէջ, Ատի կ'անցնի արեւելահայ սահմաններու մէջ, մերին ներուն մէջ՝ ոչ։ Չէք տեսնել, շնորհ չկայ վրան. կարծես տասը տղուկներ իրար եկած՝ ծծեր են, քամեր են բառին արիւնը, Ես ինչ ըսեմ մեր նորասէլուն, լուն, որունը նոր բան մը տեսնելուն պէս՝ կը նետուին վրան...

Արճաքամ՝ կոպիտ և սխալ կազմուած բառ մըն է, եւ կ'ենթադրէ արտեւ արմատ մը. ատանկ բառ չունի հայ լեզուն։ Ինչպէս գարուն, որ կ'ըլլայ գարնան, գար. հունային, եւն. Հայերէն լեզուին մէջ իւր երեք չի ծորատուիր. եթէ բառին մէջ է՝ եւս-ի կը փոխուի, սին, սեան. եթէ վերջն է՝ ու-ի. պատի, պատուոյ. Թի, Թուոյ։ Այդ բառին արմատն է արիւն, որուն սեռականը կ'ըլլայ արեան։

Բարդութիւնները կը կազմուին Թէ՛ ուղղականին, եւ Թէ՛ սեռականին. ցնեմ հոս իբր

օրինակ քանի մը հատ. Արիւնսողո, արիւն-
նահատ, արիւնուշտ կամ արիւնբարոտ, արիւն-
նահանգ, արիւնբարոց, արիւննոց, արիւնսար-
իս, արիւնսաղաթի, արիւնսարքո, արիւնստ, եւն, եւն:

Առականն ալ ունինք արեւմտաւ թառը:
Նոյնպէս արեւմտեմ (արիւնի մէջ քալող),
արեւմտարտ, արեւմտար, եւն:

Իսն վերջը կ'ըլլայ հան, եւ կամ ան-
փոփոխ կը մնայ, այսինքն անհոլով է:
Բոլոր բիւն վերջացող բառերը կ'ըլլան՝
բան. գիտարիւն, գիտարեան, եւն, Նոյն-
պէս ձիւն, սիւն, անկիւն ու նմաններ կ'ըլ-
լան եւն: Ածիւն բառը երկու կերպ ունի.
ածիւն, կամ ածան (Ասկեր. Միկն. քրք.
Պօղոսի, Ա. էջ 771, 789): Իսկ բոլոր
այն իսն վերջացող բառերը որոնք նայն,
աղմուկ, գոյիսն կը նշանակեն՝ անհոլով են:

Այսպէս բրիւն, բումբիւն, բմբիւն, գուն-
գիւն, գոյիսն, բնդիւն, դրնդիւն, մայրիւն,
բալիւն, փայլիւն, բալիւն, չխնիւն, շողիւն,
վայիւն, խօշիւն, շրշիւն, շալիւն, կառաշիւն,
շառաշիւն, մարմատիւն, մնշիւն, մննշիւն, շիւն,
գոնշիւն, խիւնշիւն, վրնշիւն, քրքմնշիւն, դո-
ղանշիւն, ստափիւն, փափիւն, ձոփիւն,
դոփիւն, կոփիւն, կափիւն, եւն. եւն:

Անոնցմէ ոմանք երկրորդ ձեւ մըն ալ
ունին՝ ումն վերջով, եւ այն առնել կը հո-
լովուին ա. հոլովման տակ. Գոյումն, բա-
լումն, եւն, կ'ըլլան գոլման. եւն: Աշխար-
հաբարի մէջ ծայրի նուն չ'ապրիր. կ'ըսենք
գոյում, մոնշում, շշում, մարմատում, եւն:
Անոնցմէ ոմանք անականներն ալ կ'ըլլան
ուն ձեւով. փայլուն, շառաշուն, փաղփուն,
եւն:

Արեւքամ պէտք է ըլլայ արիւնսքամ,
աս արդէն յայտնի է: Բայց ինչ ըսել կ'ու-
զուի այդ բառով. արիւն քամող, թէ արիւնը
քամաւած: Երկուքն ալ կրնայ նշանակել.
եւ արդէն կայ մեր մատենագրութեան մէջ
օրինակ մը. «Մարմինն արիւնսքամ եւ
ղեալ» (Վարդան վդ. Գոփնստ սուրբ Լուս.):

Քամ վերջով ունինք թերաքամ բառը,
որ կէս թողւած ըսել է, և կը գործա-
ծուի կէս քայն դրան, կէս մերկացած սուրի
համար, եւն. որ սակայն գործ չունի մեր

քամին հետ, մերինը քամկ քային արմատն
է, միւսը պրակ. քեմն է:

Ջեմ գիտեր թէ ալ ըսելիք մնաց ըն-
թերցողներուս որ այդ օտար ապրանքը
վարեն դուրս մեր երկրէն, եւ գրեն ուղիղ
կերպով ԱՐԻՒՆԱՔԱՄ, ԱՐԻՒՆՈՏ, եւն, եւն:

ՈՒՎԵՂԱՅԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆ ՄԸ

«Մի գրէք... Այլ գրեցէք» ով չեմ սկիւր
այս անգամ. պատճառը՝ որովհետեւ այս
անգամ կարծիք մըն է որ պիտի յայտնեմ.
լեզուն՝ կանոնը պիտի չխօսեցնեմ, այլ ես
ինքս իմ կողմէս պիտի խօսիմ:

Արգոյ Եղբայրակիցս՝ Վ. Հ. Եփրեմ Վ.
Ապոյրեան, «Բազմավէպ»ի վերջին թիւին
մէջ «Չարաչար տանջուած դերանուն մը»
վերնագրին տակ յօդուած մը ունի. ինքը
տանջուած կը համարի, եւ պիտի փորձեմ
ցուցնել թէ տանջուած չէ ան՝ այլ աւելի
զօրացած:

Յօդուածին սկիզբը սովորական գան-
գատներ, թէ աշխարհաբարի մէջ դեռ կը
տիրէ անիշխանութիւն, ուզողն ուզածը
կ'ընէ. ձայն բարձրացողներն ալ անխելի
կը մնան. կը յիշուին նաեւ իմ ճիգերս:

Բայց արդար ըլլալու համար՝ պարտք
կը համարիմ յիշել որ «Իւրաքանչիւր որ
դարձեալ իր գիտցածին պէս չի գրեր», եւ
իմ աչքերովս տեսայ եւ կը տեսնեմ շատ
բառերու ուղիղ ձեւերը Պոլիս հրատարա-
կուող Թերթերու մէջ. Ժրնէս, Դաիւն, ի
բերանոյ քումմէ, (վերջինս երկու անգամ
ուղիղ ձեւով տեսայ վերջերս), ինչպէս եւ
արտասահմանի Թերթերու մէջ: Վերջապէս
գովելի փափագ մը կայ դէպ ի ուղիղ դառ-
նալու: Արանձնական նամակներ ալ նոյնը
կը հաստատեն:

Անցնելով մեր ինչորին, գերաբոյ Հայրը
կը մատնանշէ բան մը, որու մասին ուրիշ
շատ անգամներ ալ խօսուած է. ինք նո-
րութիւն մը չունի: Միայն սաստիկ գայ-
թագղած է որ շատ զարգացած մարդիկ
Հ. եւ Զ. Ասատուր, Աշոտ Բ. Ք., Սերովբէ
Բ. Պ., Յովհ. Ասպետ, Տօքթ. Մանուէ-

լեան, Պարոյր Բ. Բ., Յ. Գ. Փալազաշեան, Միքայել Ս. Կիրճեան, եւն, եւն, ինք-զինքնուս, ինքզինքնս, ինքզինքնս, ինքզինքն-նուն, եւն, կը գրեն:

Զարմանքն աւելի մեծ կ'ըլլայ երբ «Խովհաննէս Շահնազարեանի պէս քաջամուտ հայագէտ մը «Ինքզինքնի տէրն ըլլալ» կը գրէ: Նոյն իսկ տեսակցութիւն մըն ալ կ'ունենայ նոյն ինքն Շահնազարի հետ, որմէ կը լսէ թէ Հայրենիքի խորհրդը ժողով մըն է գումարեր եւ ֆրանսերէն *soi-même* բարդ դերանունին որոշեր է գործածել ինքզինքը: Այսպէս: Ոչ ոք ունեցած է տեսակէտը զոր ես կ'ուզեմ պարզել հոս, ոչ հիմա, եւ ոչ ալ ասկէ առաջ երեցած յողուածներու մէջ:

Տեսները ուրեմն թէ ինչ է ինչդիրը: Ինքզինք բառ մը կայ մէջտեղ. Բնչպէս բռնած է այս:

Ունինք ինքն անձնական երրորդ դէմքի դերանունը, որ կը հոլովուի գրաբարի մէջ ա. հոլովման տակ. ինքեան, ինքեանք, ինքեանց, եւն: Աշխարհաբարի մէջ բոլորովին տարբեր է հոլովումը. ինք, իր, իրեն, իրմով, իրմով, իրենք, իրենց, եւն:

Կը գործածուի նաեւ կրկնուելով. «Խօսի իմաստութիւն ինքն վասն ինքեան» (ինք իրեն համար — ինքզինքն համար). «Ինքն զինքն ունի երկիր ի վեր» (ինքզինքը վեր կը բռնէ): — «Բան գրոյն ինքն զինքն մեկնէ»: Ինքզինք կը մեկնէ:

Ինքնին նոսն գրաբարի մէջ երբեմն ճամբորդութեան կ'ելլէ: Սադր սարքէն վերջի աղօթքին մէջ՝ պատարագի առանձն՝ ամէն օր կ'ըսենք. «Վասն զի ինքը է բաշխող, եւ նոյն ինքը բաշխի»...

Բազմատունին ալ Միտոնի Դրախտին մէջ ունի տող մը, ուր ինքն ալ երկրորդ ինքնին նուն կը ճամբէ տողին վայելչութեան համար:

Զինքն առաջին, զինք միջին, զինքն վերջին, զինքն [անխախտն]:

Այդ նոսն զոհ կ'երթայ նաեւ անձնուէր բառին մէջ. անձնուէր է ուղիղ ձեւը. հոս նոս եւ ա ջնջուած են. ինչպէս նաեւ կնդ-

ծասին մէջ ալ ած, որ պէտք է ըլլար կեղծածամ կամ կեղծամ. բայց Կիկերոնի եթէ մտիկ ընենք, որ կ'ըսէ թէ «Սովորութիւնը երբեմն քաղցրութեան համար ընդունելի ըրած է լեզուին օրէնքներուն դէմ մեղանչելը», բարկանալու չենք: Բայց մենք հայերս խղճմտանք ունինք, նոյն եղած այս փաստները ուրիշ տեղ կը դարձանենք եւ կը գոհացնենք զինքը. «Մեք»ը մեք կ'ընենք. բոլոր բայերուն անկատար եւ կատարեալ յոգնակի առաջին դէմքերուն մէջ կը դնենք նոս մը. գրաբարի առաւելագոյն, առաւել կ'ընենք կը տեսնենք, առաւել, շիկեալ, շիկեալք՝ կը շիկեմք, շիկեցեմք, եւն, եւն: Որին յոգնակին կ'ընենք որոնք, որոնց, թէեւ կրտսիկ աշխարհաբար գրողները որոյ, անց, եւն, գրելով կը յաշարեն նոյն այդ շնորհը: Նոյն նման ցուցականներուն մէջ, եւն, եւն:

Այսպէս ունեցանք ինք, նուէն թեթեւացած, որուն հայցականը կ'ըլլայ զինք: Տեսանք վերեւ գրաբար օրինակներուն մէջ որ ինքն եւ զինքն երկու առանձին բառեր են. «Բան գրոյն ինքն զինքն մեկնէ»: Աշխարհաբարի մէջ՝ ինքզինքը կը մեկնէ: Հոս գայթակղութիւն չկայ: Ինքզինքը հայցական է:

Ինքզինքնին հետ պէտք է դնել նաեւ մեկզմեկ, որովհետեւ մեկզմեկոս, մեկզմեկով ալ գործածողներ կան. եւ եթէ առաջինը կ'ըլլայ, առ ինչո՞ւ չըլլայ. երկուքն ալ ի նմին պատժի կան: Եթէ սխալ է՝ երկուքն ալ սխալ են. եթէ ուղիղ՝ երկուքն ալ ուղիղ են:

Որ մը Կեղերոնականի աշակերտներու խօսեցայ ինքզինքի մասին. բացատրեցի կանոնը, եւ ըսի թէ քերականօրէն սխալ է ըսել ինքզինքն, ինքզինքն, եւն:

Բայց, աւելցուցի, եթէ ես գործածած ըլլայի¹, եւ մէկը դիտողութիւն ընէր, ես

1. Իմ աշխատութիւններս զրեթէ մեծ մասամբ առաւելու են, եւ անոց մէջ չկան ինքզինքն եւ նման ձեւեր: Վերջերս երկու իւրորդ հասարակութեան արժակ, Պապիէի «Պատմութիւն Քրիստոսի», եւ Մանտի «Նշանածները», բայց չեմ կարծեր որ անոց մէջ ալ գտնուի. ինքնագրերու մէջ արգել չեն երևար:

եկաւ, իմաստի այլալուծիւն կը մոռնէ. մարդը ինք իրական, այսինքն առանց բռնութեան դուրս եկաւ ալ կրնայ հասկացուիլ:

Ինքզինքիդ եկուր: Ինչպէս պիտի ըսենք ուղիղ կարծուած ձեռով. դուն թեզի՞ եկուր. ո՞ր էր որ. կամ մարդը ինքզինքին եկաւ, մարդը ինք իրեն եկաւ պիտի ըսենք. հոս ալ վերի իմաստը դուրս կ'ելլէ. ոչ բռնութեամբ, այլ ինք իրեն: (Զէնտի Զէնտինէ):

Ուրեմն իմ գաղափարս՝ կարծիքս այն է որ այդ զան միայ, եւ գործածուի ինքզինքին, ինքզինքին, եւն, համարելով զան սաստկացուցիչ. ինչպէս տեսանք զոյն. զոյն, թէպէտ, չեղբ եւ միւս բառերուն մէջ:

Հոս գաւառացի ընտանիք մը կայ Սամսոնէն, որոնցմէ յաճախ կը լսենք զինքը եկաւ, զիրենք ըսին, ու նման ձեւեր:

Օր մը զպրոցական ընկերներով Պարտիզանի շրջակայ գիւղերէն մին այցելուութեան էինք գացեր: Ստալին գործերնիս զպրոցը տեսնելը հղաւ: Ուսուցիչը կամ կանաւարիչը տղոց մէջ վեր վար կը քալէր: Մեզ պատուով ընդունեցաւ, մայրաքաղաքէն կու գայինք: Խօսակցութեան մէջ էինք՝ երբ տղու մը խելքին փչեց եւ եկաւ հարցուց ուսուցչին. «Պարոն ուսուցիչ, կոնակին գրարարն ինչ է?». — «Զկըռնակը» փոնչեց ուսուցիչը:

Ես փերթ մը փրցուցի շրթունքէս՝ զըսպելու համար խնդրեցաւ. ուրիշ մը նոյնքան ճարտար չեղաւ, այլ կամքէն անկախ՝ շնախատեալուած ծայրիկ լսեցուց. երբորդը ըողիքէ հարուստ՝ ինչ կար չկար բերնին մէջ՝ դուրս զգայեց... Զարդուեցանք...

Բայց իրաւունք ունէինք Զարդուելու. կարծեմ թէ ոչ. մարդը շատ լաւ ըսաւ. այն ատեն դեռ անտեղեակ էինք թէ կոտորուած իրաւունք կայ, առ կոտոր, որմէ կ'ելլէ կոտոր բառը. մարդը սաստկացուցիչ զան ալ դրաւ՝ եղաւ գնաց. Նոյն բանը նախ նիք ալ չեմ ըրած. Ղուկասու աւետարանին մէջ Իժ. ԵՅ. «ուր չէր բնալ փրկեցա՞ր» զրուած է. յունարէնը որ է, լատիներէնը որ, հայերէնը ինչո՞ւ փրկ է, երբ իմաստն է «ուր մէկը զրուած չէր», ինչ-

պէս Յովհաննու Աւետարանին մէջ ԺԹ. 41 գրուած է ուղիղ կերպով. «Յորում ոչ որ երբեք էր եղեալ»: Ուրեմն ուժ տալու համար դրեք են զան: Զինչն ալ կայ. ինչին վրայ դրեք են զան, եւ եղբ եւ առանձին բառ: Կը գործածուի թէ իբր ուղղական, եւ թէ իբր հայցական. Զինչ է այդ, զինչ գործեցեր զայդ. աշխարհարար. ինչ է ատի. առ ինչ ըրիր: Վարժապետն ալ՝ առանց գիտնալու սակայն՝ նոյն բանը ըրաւ, միայն գոնէ զկոնակն ըսէր:

Եւ մեծարգոյ եղբայրակիցս ինչո՞ւ այդքան տագնապէր ըրտնէր ինքզինքին ու նմաններէն:

Չեմ գիտեր թէ զո՞ր պիտի մնայ՝ սակայն ըսածներէս, թէ արդեօք վերեւ յիշուած անուններուն վրայ պիտի աւելցնէ նաեւ իմինս, ազատ է:

Ես՝ ինչպէս ըսի՝ ինքզինք կրկնաւոր դերանունը «Չարաշար տանջուած» չեմ համարիր, այլ մանաւանդ թէ ուժեղացած, որ որով ծառայութիւն մը կը մատուցանէ՝ զան իր մէջ ընդգրկած:

Շարունակ մի՞ գրեք, մի՞ գրեք ըսելով ծանծրացուցի ընթերցողներս. զոնէ անգամ մըն ալ գրեցէ՛ք ըսեմ, բայց... մեղքը գրողին հետը:

(Շարունակելի)

Հ. Ա. ՂԱԲԻՆԵԱՆ

Յ. Գ. Բայց մենք նորէն ձեռքէ չձգենք «Մի գրէք»ը. — «Ազգարար»ի կադանդի թիւին մէջ «Բարկեղնաց» վերնագրով աղուոր յօդուած մը կայ, որուն վերջին պարբերութիւնը ունի սա տողերը. «...արեւը կրկին կը ծագի ձիւնածածկ լեռներուն վրայ...»

Հայ լեզուի սիրուն ըլլայ, մի՞ ընէք ատանկ բան. հայ լեզուն ատոր յատուկ զմայլելի բառն ունի՝ որ է «ձիւնախաղաղ». եթէ չէք ուզեր ասի, ձիւնապատ ըսէք: Բայց մի՞ ըսէք ձիւնածածկ. ասի՝ այլանդակով բառ չկայ. ծածուկ է ուղիղը. բայց ձիւնածածկ չ'ըսուիր. յատուկ բառը զրի արդէն:

ՆՈՅՆ